

JANUBIY OROL SHAROITIDA YER TUZISHDA YER VA EKIN TURLARINI OPTIMALLASHTIRISH

Reimov Nietbay

Mualliflar, qishloq xójaligi fanlari doktori, docent.,

Smetova Xurliman

«Yer resurslaridan foydalanish va boshqarish»

ixtisosligining 2 bosqich magistrantkasi.

Qoraqalpóiston qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar
institutining «Yer kadastrı va yerdan foydalanish» kafedrası.

Ízoh

Janubiy Orol tenizi bóyida joylashgan Qoraqalpóiston Respublikasida yer va suvlar resurslaridan oqılana foydalanish uchun yer tuzishda yer va ekin turlarin optimallashtirish orqali Respublikanıń keskin ekstremal-iqlimli, suv tanqisligi va shór tuproq shárayatında yerlardan foydalanish kórsatkichini yuqorilatish va qishloq xójaligi ekinlari turlarini suv táminotına qarab tuđri tanlash orqali rejalashtirilgan hosil miqdorini oshirish va unum turlarini kópaytirmođ vazifalarini hal etishga moljallangan.

Аннотация-

В целях рационального использования земельных и водных ресурсов в Республике Каракалпакстан, расположенной на побережье Южного Аральского моря указаны меры оптимизация земель путем оптимизации земель и видов сельскохозяйственных культур, при подготовке земель, повышения показателя землепользования в условиях резко континентального климата, маловодья и засоленных почвенных условий Республики, а также видов сельскохозяйственных культур в зависимости от водообеспеченности.

Annotation

In order to rationally use land and water resources in the Republic of Karakalpakstan, which is located on the coast of the South Aral Sea, through the optimization of land and crop types in the development of land, increasing the indicator of land use in the harsh continen-tal-climate, water shortage and saline soil conditions of the Republic, and increasing the types of agricultural crops with water It is intended to solve the

problems of increasing the planned yield and multiplying the types of crops by choosing the right one depending on the supply.

Kalit suzlar – Qoraqalpog’iston, Janubiy Orol, yer, ekin, optimallashtirish, hosil, iqtisod, yer tuzish, global iqlim, motivaciya, mutaxassis.

Ключевые слова - Каракалпакстан, Южный остров, земля, урожай, оптимизация, урожайность, экономика, землеустройство, глобальный климат, мотивация, эксперт.

Keywords - Karakalpakstan, South Island, land, harvest, optimization, productivity, economy, land management, global climate, motivation, expert.

Janubiy Orol bo'yi hududlarida iqlim o'zgarishi sababidan va qurib borayotgan Orol dengizi qoridan ko'tarilayotgan changli-tozañli -tuzlarning ekinzorlik yerlarga kelib sho'rni kushaytib borayotganligini sababinen tabiiy resurslarniing tarkibining o'zgarishiga sababshi bo'lmaqla. Orol dengizining suvlari qorlarining keskin tortilishi sababli qurigan dengiz qoridan kuchli sho'rlangan shu'basi shamol ta'sirida sug'orma egin maydonlariga har bitta gektariga 450-625 kg/ga hisobidan yo'gaetgani sababidan xudud tuproq tarkibining sho'rlanib, tuzlar miqdoriniing ortishiga hamda ekinlar hosiliningpasayib borishiga o'z ta'sirini tekizmaqda. So'ngi yillari Amiwdaya qirg'oqlari kelib turishgan suvlar manbaiida keskin kamayishi, kelajakda suvlar zahirasi bashoratlari yer va suvlar resurslaridan xiradga yarasha foydalanishni, aholini oziq-ovqat mahsulotlari bilan taminlashda qishloq xo'jaligi yerlariga ekinlarini joylashtirmoqda rejalashtirish muhim o'rin tutadi.

Tahlillar natijasida kelasi 30 yil davomida sug'orma yer maydonlari yana 20 - 25 foizga qisqarishi mumkin. Sababi Amudar'yadan kelib turishgan suvniñ bizga ajratilgan limitining qisqarishi bilan birga qo'shni Afg'oniston davlatining bug'doyshilqti rivojlantirish maqsadida o'zlari hamoniga qaray 286 kilometr uzunliktagi, 8 metr chuqurlikda hamda 100 metr kenglikte qozilgan Qushhtepa kanaliniing ishga tushishi suvlar yetishmovchiligi muammosini yanada kuchaytiradi.

Izlanishding maqsadi : Janubiy Orol sh'arayatında yer tuzishda yer va ekin turlaridan rejalashtirilgan hosilni olish uchun optimallashtirish usullarini takomillashtirish demakdir.

Tadqiqotning vazifasi: Har xil yer yoki tuproq iqlim sharoitida qishloq xo'jalik ekinlaridan qanday unum olish imkonini beradigan yer turlarin ekiladigan ekin turlarga soy rejalashtirishlikni o'rganish;

-Bir xil tuproq shárayatında har xil qishloq xo'jaligi ekinlarining qanday unum bera olish uqibin o'rganish;

- Har xil tuproq shárayatında bir xilli ekinning unum berish ukıbın o'rganish:

- yerdan foydalanishning ilmiy-uslubiy asoslarini takomillashtirish;

-yer resurslaridan samarodor foydalanish bo'yicha xorijda va Respublikamızda erishilgan tajribalarni o'rganish va takomillashtirish;

-qishloq xo'jaligi yerlaridan samarodor foydalanishni optimallashtirishni tashkil etishning huquqiy asoslarini takomillashtirish;

Janub Orol sharoitida yer tuzishda yer va ekin turlarin optimallashtirish usullarini takomillashtirish. Tadqiqotning ob'ekti sifatida Qoraqalpog'iston Respublikasi qishloq xo'jaligi, yer fondi yer toifalari va agrar sohadagi yerdan foydalanuvchi subyektlari olingan.

Tadqiqotning predmeti Janub Orol sharoitida yer tuzishda yer va ekin turlarin optimallashtirish orqoli olinadigan unumdi turaqlastırırw.

Tadqiqot usullari: Tadqiqot jarayonida taqqosiy va tahlil, iqtisodiy-uslubiy tahlil, iqtisodiy-matematik, monografiya va boshqa usullarinian foydalanıldı.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi Qoraqalpog'iston Respublikasida birinchi marta janub Orol sharoitida yer tuzishda yer va ekin turlarin optimallashtirish vazifasi o'rinlanadi.

Olingan natijalar asosida yakun chiqarilganda optimallashtirish rejasin muvaffaqiyatli yaratuv uchun quyidagi hisobga olinishi zurur:

1. **Qo'yilgan maqsadlar va ob'ektlarning tug'rligi.** Bir-biriga zid bo'lmasligi zurur. Har bitta maqsad va ob'ekt qo'shnilariga ta'sir etmasligi uchun shakllantirilishi zurur. Misol uchun, xarajatlarni qisqartirish bilan birga samaradorlikni oshirilmaysiz. Bu ikkita xil vazifa, ularni ajratish va bosqichma-bosqich erishish zurur. Birinchidan, bir xil bahoda samaradorlikning, quvvattı boshqarish nima ekanligin aniq tushunishingiz zurur. Rejani amalga oshirishlik uchun tanlov erkinligi, zurur mablag'lar va tajriba saviyasi bormi? Taqqoslash imkoniyati. Mavjud holat raqamlarda shaffof tarzda aks ettirilishi zurur, shunda optimallashtirish natijasi miqdorlik ko'rsatkichlar bilan taqqoslanadi.

Optimallashtirish rejasi ishlab chiqilgandan so'ng, TOPning asosiy tamoyillariga rioya etilishin ta'minlash zurur. Kompleks yondoshuv. Siz shunchaki xarajatlarni qisqartira olmaysiz, shuning bilan birga unumdorlik va ish qulayligi, unum sifati va

ishlab chiqarish xususiyatlari bilan aloqador muammolarni yechishingiz zurrur. Maxsus bir maqsadlar. Xarajatlarni qisqartirish rejasi barsha bo'limlar uchun va o'ziga xos mustasnlarni hisobga olgan holda hisoblab chiqiladi. Faqat aniq matumotlar asosida reja tuziladi.

2. **Mutaxasislarning fikrlari.** Taqribiy tajribaga ega bo'lgan xodimlardan fikirlarni olish zurrur. Ishlab chiqarishni samarodor optimallashtiradi, balki korporativ madaniyatni mustahkamlaydi. Qarz olish g'oyalari. Agar standart yondoshuv samardorsiz bo'lib tuyulsa, siz xalqaro xo'jaliklar tajribasiga xitob etishingiz va ularning yondoshuvini o'zingizga moslashtirishingiz mumkin.

Barqaror monitoringti o'tkazib turish. Masofa natijalar kuzatilishi va rejaga yarasha tekshirilishi zurrur. Shunday qilib, siz o'z vaqtida og'ishlardi sezasiz va optimallashtirishga tuzatish kiritasiz.

Umumiy xatolardi tahlil etish. Optimallashtirish rejasin amalga oshirishda menejerlar duch keladigan uch asosiy muammoni ko'rib chiqaylik.

Iski kamchiliklarni tahlil etishning yetarli emasligi, mujmal maqsadlar, nazoratning past saviyasi. Har bitta parametrdada e'tibor, javobgarchilik va konsentratsiya yo'q etadi. Natijaja xafli bo'lishi mumkin: noto'g'ri strategiya, natijasiz resurslarni yo'qotmoslik va undan ham xavfli - holatni yomonlashishi va yuqori xarajatlar.

Motivatsiyaning kamligi. Ko'rsatkichlar yaxshilanishi bilan loyha muzlatladi. Odatda ba'zi tadbirlarning ijobiy ta'siri qisqa muddatli bo'ladi, shu sababli unga rioya qilish juda zarurlidir. Yolg'on umidlar. Keng qamrovli optimallashtirish bir nechta yil davomida o'zini ko'rsatadi. Ko'pincha natijalar sekin va sezilmaydigan bo'lib qoladi, shu sababli o'zgarishlar muvaffaqiyatsizlik sifatida to'xtatiladi.

Yerdan foydalanishni optimizaciyalashni tashkil etish jarayoni - doimiy turda mukammalashtrib borish murakkab masala bo'lib, u yerni aholi xo'jaligi tarmoqlari orasida taqsimlash, unumdard yerlarni imkoniyati boricha qishloq xo'jaligi uchun ajratish va o'ndan toliq foydalanish, haydaladigan va sug'orma yerlar maydonini kengaytirish, yerning hosildorligini doimiy turda oshirib borish, tuproq eroziyasina va boshqa unumdorlikni pasaytirivchi omillarga zid kurashishni qamrab oladi.

Barqaror yuksalib boradigan sanoat, uy-joy va boshqa qurilishlar, yangi shaharlar barpo etilishi va eski shaharlar yiriklashuvi, hamda boshqa aholi yashaydigan joylar uchun yer ajratish ehtiyoji yer munosabatlarini qonunlar asosida barqaror rivojlantirib borishni taqazo etadi. Yer fonidan foydalanishni boshqarish va nazorat qilish, yer munosabatlarin takomillashtirish, umumiy davlatmizning agrar siyosatini amalga oshirish davlat yer tuzish xizmati tomonidan ro'yobga oshirilib boriladi.

Janubiy Orol hududlarida ekologik holatni yumshatish, yer resurslaridan oqilona va samarador foydalanishni yo'lga qo'yish va ulardan foydalanishni optimallashtirish bugungi kunning eng dolzarb vazifalaridan biridir.

Optimallashtirish bu mavjud omillarni hisobga olgan holda sariqplanatugin-xarajatlarni minimallashtirish jarayoni hisoblanadi. Yerlardan foydalanishda yer turlari va ekin turlarin optimallashtirishda mavjud tabiiy resurslar, yer resurslar, suv resurslar va mehnat resurslarini hisobga olgan holda eng yaxshi yerlardan foydalanish yechimlari asosida ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy natijaga erishish tushuniladi. Shunida ta'kidlash zurur, Qoraqalpog'iston Respublikasi O'zbekistonning qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtradigan eng shimoliy mintaqasi hisoblanadi. Yer va ekin turlarin optimizaciyalaw ishi bo'lsa qishloq xo'jaligi iqtisodiyotin ko'tarishda farqli diqqat va to'g'ri yondoshishlarni taqazo etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.Reimov N.B. Global iqlim o'zgarishi sharoitida Orolbuyida tuproq unumdorligi hamda qishloq xo'jaligi ekinlari hosildorligini oshirish agrotexnologiyasini takomillashtirish Ekologiya xabarnamasi jurnali.№5(229) may 2020. 28-29 betlar
- 2.Smetova Xurlimanning magistrlik dissertaciya ishi. 71 bet.

